

ПРИНЦИПИ, АСПЕКТИ ТА МЕТОДИ ЗІСТАВНОЇ ФОНЕТИЧНОЇ, ЛЕКСИЧНОЇ І ГРАМАТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

КВАНТИТАТИВНА ЛЕКСИКА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

АНАН'ЄВА О. С.

Буковинський державний фінансово-економічний університет

Кількісні відношення є об'єктивними та конкретними у своїй основі й відображаються в пізнавальній практиці людства. Це зумовлено цілою низкою факторів: метою, яку ставить перед собою людина, та просторово-часовими чинниками описових процесів. З огляду на це не виключена можливість оманливих результатів вивчення кількісних одиниць у мові, тому необхідно розглядати кількісні відношення не лише за допомогою категорії пізнання людиною оточуючого світу, а й використовуючи методи лінгвістичного дослідження кількісних одиниць у мові: на морфемному, граматичному та лексичному рівнях.

Квантитативні одиниці англійської мови характеризуються притаманною їм структурою, семантичним наповненням та функціями. Семантична еволюція квантитативних одиниць, наприклад, віддзеркалює основні етапи пізнання людиною світу, таким чином демонструє їх здатність реалізувати когнітивну й номінативну функції. Кількісні одиниці позначають абстрактну кількість та набувають образних і символічних значень, передусім за рахунок асоціативних уявлень, художнього мислення носіїв мови. Отже, для кращого розуміння квантитативних відношень у мові та вивчення квантитативних одиниць, необхідне системне їх дослідження на різних мовних рівнях.

Квантитативна лексика – словниковий запас, що позначає кількість, постійно знаходяться в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Виокремлення з-поміж квантитативної лексики, представленої числівниками, займенниками та детермінативами, квантифікаторів характерне для дослідників В. В. Виноградова (1986), О. О. Потебні (1999), О. І. Смирницького (1998), В. М. Ярцевої (1968). Н. Ю. Шведова (1989) вважає, що слова, на зразок “скільки, декілька, багато, мало” – це займенники-числівники. Згідно з поглядами авторів української функціональної граматики, еквіваленти англійських квантифікаторів “мало, чимало, багато, небагато, кілька, декілька, кільканадцять, кількадесят, стонадцять, безліч, сила, тьма, достатньо, досить та інші” належать до розряду неозначено-кількісних числівників (І. Р. Вихованець (1996), К. Г. Городенська (2005), О. Д. Пономарів (2008)). У сучасній англістиці виділяють числівники і квантифікатори як окремі частини мови на підставі їх просторово-предметних відносин (С. А. Жаботинська (1999)). Основним критерієм виділення квантифікаторів в окремий клас є ознака “невизначеної кількості” цих одиниць.

Мета статті – виокремити категорію кількості та систематизувати способи вираження кількісних відношень в англійській мові за допомогою граматичних та лексичних засобів. Точні за своєю природою, кількісні відношення

специфічно виражають мовні одиниці. Особливості семантики квантитативної лексики зумовлені специфікою мовної системи. Універсальним залишається те, що думка завжди шукає своє мовне вираження на всіх рівнях мовної структури.

Завдання:

– розглянути місце квантитативних одиниць у функціонально-семантичному полі на позначення кількості;

– дослідити одиниці квантитативної лексики у структурі мови на різних її рівнях: морфемному, граматичному та лексичному.

Кількість постає однією із найбільш загальних властивостей буття, що відображається в розумових категоріях. Логічна категорія кількості – це результат осмислення кількісної визначеності буття, що, з однієї сторони, постає як дискретна кількість, а з іншої, – недискретна та безперервна. Перша з них визначається за допомогою лічби, а друга – за допомогою вимірювання [4; 6; 7; 10].

Предмети та явища об'єктивного світу характеризуються кількісною визначеністю. Вивчення кількісних характеристик об'єктивного світу має велике значення у процесі пізнання та цілеспрямованої зміни людиною природного середовища.

Пізнання кількості та кількісних відношень – віддзеркалюється в мовах порізного. Наша свідомість не отримує знання механічно – шляхом прямої безпосередньої “інтеріоризації” зовнішніх подій і фактів. Картини світу представлені категоріями і поняттями, які своєрідно відображають об'єктивну реальність. Пізнання – це процес наближеного відображення об'єкта, в якому зберігається небезпека огрубіння і омертвіння живої дійсності [7, с. 112].

Мовне позначення кількості – це лінгвістична категорія, що має ментальну основу. Людина у своїй свідомості до певної міри змінює і перетворює оточуючий світ. Багатоаспектність кількісної реальності зумовлює характер пізнавального процесу і мовного позначення.

Останнім часом учені все частіше групують лексичні одиниці за семантичним, функціональним або за об'єднаним, функціонально-семантичним. За О.В. Бондарком, функціонально-семантичне поле – об'єднане певною семантичною категорією угруповання граматичних і “будівних” лексичних одиниць, а також різних комбінованих (лексико-синтаксичних та ін.) засобів даної мови, які взаємодіють на основі спільності їх семантичних функцій [3, с. 15]. Отже, всі міжрівневі конституанти функціонально-семантичного поля кількості об'єднуються в єдине ціле через складну систему взаємовідношень завдяки спільності цих одиниць і спільності їх функцій.

Родові й видові семи кількості об'єднуються в ієрархічний комплекс морфемних, граматичних, лексичних засобів позначення точної та неточної (невизначеної, приблизної) кількості. Неможливість абсолютно точного вираження кількості відбивається в одиницях категорії неточної кількості та включає діалектичну єдність – мовний комплекс вираження кількості.

Поняття приблизної кількості корелює з невизначеною множинністю та величиною в мові. Поняття неточної ж кількості позначається в лінгвістиці, як, наприклад: розмите, нечітке число [8, с. 65–75], приблизна кількість [2], апроксимація [14, с. 220–223]. Апроксимація семантизується мовними

одинацями різних рівнів, об'єднаних семою приблизної, невизначеної кількості [9, с. 7; 13, с. 33–40].

В англійській мові кількісну визначеність предметів виражають словотворення, морфологічні, лексичні, синтаксичні засоби, які тісно пов'язані та пронизують усю систему англійської мови.

Отже, категорія кількості, зокрема точної й неточної (невизначену та приблизну) у мові реалізується за допомогою морфем, граматичних та лексичних засобів.

Квантитативні морфеми на морфемному рівні утворюють дві групи. До першої групи належать морфеми, що вказують на точне числове значення. Морфеми *one-*, *two-*, *three-*, *million-* та інші, наприклад: *once* “одного разу”, *thrice* “тричі”. Морфеми другої групи *multi-*, *poly-*, *micro-* та інші поєднуються з різними частинами мови, які здатні передавати приблизні кількісні характеристики об'єктів, явищ, процесів. Наприклад: *multicoloured* “багатоколіровий, різноколіровий”, *microeconomics* “мікроекономіка”. Наведені приклади доводять, що за допомогою морфем англійської мови можна утворити квантитативні одиниці на позначення категорії невизначеної кількості.

В англійській мові значення приблизного числа реалізують також суфікси *-some*, *-odd*, *-ish*. Наприклад: *hundredsomes*, *forty-odd people*, *fortyish* та інші. Одиниці *-some*, *-odd* співвідносяться з вільними морфемами займенникового [15, с. 42] та прикметникового утворення. Порівняємо, *some forty miles* та *forty-some miles*, *twenty odd agents* та *twenty-odd agent groups*. Наприклад: *For some four minutes Miss Marple was alone in the post office* (A. Christie). *It's thirty-some kilometres from here* (E. Hemingway). Таким чином, зазначені квантитативні одиниці, виступають у ролі суфіксів чи прикметникових утворень й виражають приблизну кількість.

Значення групової роздільної множинності в англійській мові виражається за допомогою іменників у формі множини [2], які вказують на те, що відповідні референти (*some*, *many*, *plenty of*), сполучувані з іменниками, виражають кількість більшу за одиницю. Конкретизація множинності відбувається лексичним шляхом [8].

Квантифікатори з іменниками у формі множини виконують функцію узагальнення, виділення чи конкретизації. Наприклад: *some apples*, *many bananas*, *thousands of miles*, *sixty odd miles*. Контекст суттєво впливає на реалізацію множинності, наприклад, іменником “*years*” множинність може виражатися:

1. Неточно: *This is my old friend, Monsieur Poirot, whom I have not seen for years* (A. Christie).

2. Точно: *He looked up at my window as he passed, and I recognized him, though he had changed much in the fifteen years that had elapsed since we last met* (A. Christie).

3. Частково: *I had seen very little of him for some years* (A. Christie).

4. Приблизно (*He was naturalized about fifteen years ago* (A. Christie)).

Множинність в англійській мові зустрічається також в одиницях типу *crowd*, *group*, *herd*, *flock*, *team*, адже їх лексичне значення пов'язане з позначенням

кількості. Наприклад, слово *crowd* позначає “a large group of people who have gathered together to do something, for example to watch something or protest about something” [16]. Кількісна конкретизація реалізується за допомогою словосполучень типу *a group of ten, a team of eleven, a crew of twenty* та ін. В англійській мові прикметники у словосполученнях залежать від іменників, формальні показники невизначеної множинності в цих словах відсутні. Прикметники, як і дієслова, квантитативність виражають семантично, залежно від множини слова (іменника), з яким вони вживаються, наприклад: прикметник “*small*” у першому прикладі передає однину іменника “*suit-case*”, а в наступному реченні – двоїну (*a pair*) іменника “*forceps*”: *Her lips were set grimly together, and she carried a small suit-case. He examined it carefully, and then, nimbly whipping out a pair of small forceps from his case, he drew out some minute particle which he carefully sealed up in a tiny envelope.* До граматичних засобів позначення “невизначеної кількості” відносять форми ступенів порівняння прикметників і прислівників. У таких випадках квантитативна ознака конкретизується на синтаксичному рівні у сполученнях з прикметниками або прислівниками, наприклад: *four years older, two minutes earlier, three hours short* та інші, де шляхом прилягання означуючих слів (*four* та *older, two* та *earlier, three* та *short*) до означуваного (*years, minutes, hours*) виражається невизначена кількість.

Еволюцію лексеми *alone* можна представити, наприклад, у послідовності переходу з *alone* (прикметника) у *alone* (прислівник): *alone* “одинокий”, “єдиний” (напр.: *to live alone, he is not alone in his interests*) та *alone* “тільки”, “виключно” (напр.: *science alone can do it*). Серед повнозначних слів на позначення кількості в мові існують числівники, іменники, прикметники, прислівники, займенники, дієслова. Дієслова рідко вживаються на позначення кількості, що пояснюється їх процесуальною семантикою [13, с. 35].

Дієслова типу *to multiply, to increase* виражають кількісну ознаку і дію одночасно. Семантична наповнюваність дієслів знаходить своє вираження у граматичному оформленні. Наприклад, дієслова англійської мови *to people* “населяти”, *to crowd* “товпитися, тиснутися, тіснитися”, *to troop* “крокувати групою” не сполучаються з підметом в однині [12, с. 522–527; 13, с. 33–40].

Значення неточної кількості виражають також супутні семи дієслова, які модифікуються в умовах контексту, наприклад: *to rise 7 feet, to pass 60%, to approximate 10 days*. За умов простої номінації, дієслова виражають значення як точної, так і неточної кількості (*to double, to crowd, to populate* та інші).

Серед займенників, що вказують на невизначену множинність або величину, виокремлюються іменникові елементи: *all, several, some, whole, much, many, few, little*, які позначають кількість сумарно, частково чи узагальнено.

Опозиція “однина проти множини” в англійській мові представлена групами особових зворотних займенників. Серед неозначених займенників англійської мови цю опозицію виражають детермінативи іменників. Вони утворюють антонімію типу *much – many, little – few*. Прислівник указує на міру кількості як самостійно, так і в сполученні з іншими словами (за допомогою простої або розчленованої номінації), наприклад: *soon, lately, not far from here, more than two hours, very often* та інші.

Значення міри виражають одиниці, які позначаються в лінгвістичній літературі різними термінами: розмірні прикметники [11, с. 244–267], прикметники міри [5, с. 291–314], параметричні прикметники [1]. Наприклад: *short, long, wide, distant, high, tall, small* та інші. Деякі прикметники піддаються процесу метафоризації і набувають градуальних ознак, наприклад *deep knowledge* чи *high respect*. Прикметники зі значенням малого розміру вживаються в англійській мові з прислівниками, які виражають ознаку повною мірою, наприклад: *quite low, absolute narrow*. Граматичні форми прикметників англійської мови суттєво впливають на сполучення прикметника з прислівником. Наприклад, прислівники із значенням неповної ознаки сполучаються в мові з прикметниками вищого ступеня (*a bit redder, partially greener*), прислівники із значенням повної ознаки – з прикметниками звичайного ступеня (*quite low, genuinely red*). Параметричні прикметники на позначення кількості представлені в мові постпозитивно з нумеральними словосполученнями: *three miles long, two feet high, two fathom deep*.

Серед іменників квантитативної семантики в англійській мові виокремлені нумеральні слова, номінації міри та ваги. Перша група відрізняється від наступних тим, що в англійській мові вона виражає значення невизначеної кількості, наприклад: *minority, majority*. На синтагматичному рівні слова другої і третьої груп здатні реалізувати приблизну і невизначену кількість. Зазначені слова виражають приблизну кількість, якщо: 1) з ними вживаються декілька числівників: *two or three score of people, four-five acres*; 2) іменники займають препозитивне положення: *a bushel or two, a dozen or two, a pair or two* та інше. Іменники реалізують значення невизначеної кількості в англійській мові за умов, коли слова, які вживаються з іменниками, позбавлені числового змісту: *some yards, several inches*; сполучення включає конвертовані числівники: *thousands of miles, tens of acres*; кількісні слова зазнали десемантизації: *ells of sleep, bushels of girls, pounds of pardon*; заперечні слова співвідносяться з нумеральними сполученнями: *not five bushels, not six miles*. Позиція заперечної частини в словосполученнях англійської мови впливає на позначення кількості. Наприклад, у фразі *it doesn't contain 10 litres* реалізується значення “менше 10 метрів”, фраза *it contains not 10 litres* указує на кількісну альтернативу: більше або менше 10 метрів. Обидві фрази виражають значення невизначеної кількості.

Способів вираження кількісних відношень іменниками є більше, ніж числівниками. Іменники можуть як кількісно визначатися, так і виступати кількісними позначеннями недискретних і дискретних предметів.

Проаналізовані теоретичні джерела дають підстави стверджувати, що вивчення квантитативної лексики має велике значення в процесі пізнання та цілеспрямованої зміни людиною природного середовища. В англійській мові кількісна визначеність предметів представлена словотворенням, морфологічними, лексичними, синтаксичними засобами, які тісно пов'язані між собою та пронизують усю систему англійської мови. Категорія кількості реалізується на різних можна рівнях. За допомогою морфем, граматичних та лексичних засобів можливо визначити категорію кількості, зокрема, неточну (невизначену та приблизну) кількість. Особливості семантики квантитативної лексики зумовлені специфікою мовної системи, зокрема англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Юрий Дереникович Апресян. – М. : Наука, 1974. – 367 с.
2. Арполенко Г. П. Имя числительное украинского языка / Г. П. Арполенко, К. Г. Городенская, Г. Х. Шербатюк. – К. : Наукова думка, 1980. – 242 с.
3. Бондарко А. В. Понятия “семантическая категория”, “функционально-семантическое поле” и “категориальная ситуация” в аспекте сопоставительных исследований / А. В. Бондарко // Методы сопоставительного изучения языков. – М. : Наука, 1988. – С. 12–19.
4. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Наука логики / Георг Вильгельм Фридрих Гегель – М. : Мысль, 1974. – Т. 1. – 452 с.
5. Гулыга Е. В. О компонентном анализе значимых единиц / Е. В. Гулыга, Е. И. Шендельс // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 291–314.
6. Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) / Светлана Анатольевна Жаботинская – М. : ИЯ РАН, 1992. – 216 с.
7. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / Соломон Давидович Кацнельсон. – Л. : Наука, 1972. – 216 с.
8. Кумахов М. А. Число и грамматика / М. А. Кумахов // Вопросы языкознания. – 1969. – № 4. – С. 65–75.
9. Морєва Г. Г. Семантичні типи мовної близькості / Г. Г. Морєва // Проблеми зіставної семантики : [зб. наук. ст.]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – Вип. 6. – С. 99–103.
10. Панфилов В. З. Философские проблемы языкознания : гносеологические аспекты / Владимир Зиновьевич Панфилов. – М. : Наука, 1977. – 287 с.
11. Телия В. Н. Семантический аспект сочетаемости слов и фразеологических сочетаний / В. Н. Телия // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 244–267.
12. Швачко С. О. Семантичне навантаження денумеральних одиниць / С. О. Швачко // Мовні концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.]. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2002. – № 7. – С. 522–527.
13. Швачко С. О. Когнітивні аспекти квантитативних слів / С. О. Швачко, О. М. Медвідь // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 1998. – № 1. – С. 33–40.
14. Jespersen O. The Philosophy of Grammar / Otto Jespersen. – L. : Allen & Unwin, 1925. – 3601 p.
15. Partidge E. Usage and Abusage / E. Partidge // A Guide to Good English. – Great Britain. – 1978. – 380 p.
16. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ldoceonline.com/>